

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ПЕРЕТИНУ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ОСОБОЮ, ЯКІЙ ЗАБОРОНЕНО В'ЇЗД НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

Дашкевич Валентина Андріївна - кандидат юридичних наук

**Джафаров Мурад Ельман Огли - аспірант Інституту права ім. князя
Володимира Великого Міжрегіональної академії управління персоналом**

Исследованы актуальные вопросы, роль и значение криминалистической характеристики в формировании методики, расследование незаконного пересечения государственной границы лицом, которой запрещён въезд на территорию Украины. Рассмотрены взаимосвязь элементов криминалистической характеристики с отдельными составляющими методики "Расследование преступления в указанной сфере".

Ключевые слова: криминалистическая характеристика, таможенный контроль, преступления в сфере неприкосновенности государственных границ, методика "Расследование преступления указанной категории".

The current issues, the role and significance of the criminological characteristic in the formation of the procedure for investigating the illegal crossing of the state border by a person who is prohibited from entering the territory of Ukraine. The relationship between the elements of the criminological characteristic and the separate components of the methodology of investigation of crimes in the specified sphere is considered.

Key words: criminological characteristic, customs control, crimes in the area of invulnerability of state borders, methodology Investigation of crimes of the specified category.

În cadrul acestui articol, sunt cercetate rolul și importanța caracteristicii criminalistice a infracțiunii de trecere ilegală a frontierei de stat de către o persoană indizetabilă pe teritoriul Ucrainei prin prisma Metodologiei de investigare a infracțiunii. Autorul analizează suprapunerea elementelor caracteristicii criminalistice cu componentele separate ale Metodologiei de investigare a infracțiunii respective.

Cuvinte cheie: caracterizare criminalistică, control vamal, infracțiuni în domeniul imunității frontierelor de stat, metode Investigarea unei infracțiuni din această categorie.

Постановка проблеми. Злочини пов'язані із незаконним перетином державного кордону особою, якій заборонено в'їзд на територію України настільки своєрідні, а методика їх розслідування настільки специфічна, що рекомендації криміналістики, розроблені для розслідування суміжних злочинів, не в повній мірі можуть застосовувати до розслідування даних злочинів. Тому вже давно назріла необхідність розробки такої методики розслідування незаконного перетину державно-

го кордону, яка відповідала б специфіці діяльності правоохоронних органів.

Важливим джерелом професійних знань працівників правоохоронних органів, необхідних для успішної роботи з виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним перетином державного кордону України, слугує криміналістична характеристика вказаних злочинів.

У криміналістичній характеристиці містяться відомості, що входять до методики розсліду-

вання злочину, необхідні для правильної слідчої організації, висунення версій, застосування різних тактичних прийомів. У різних наукових джерелах сутність поняття криміналістичної характеристики, елементів, її складових, виражається неоднозначно [1, с. 132; 2, с. 269; 3, с. 97; 4, с. 143].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність та доцільність дослідження способу вчинення злочину та його особливостей на сучасному етапі протидії злочинності обумовлюється професіоналізацією злочинної діяльності, що заперечувалося довгий час [5, с. 199], та її транскордонним характером, зокрема у сфері порушень державного кордону [6, с. 39].

Дослідженню питань, пов'язаних із криміналістичною характеристикою злочинів, присвячена значна частина праць учених-криміналістів. Серед них можна виділити роботи Р.С. Белкіна, С.І. Вінокурова, В.І. Галаган, І.Ф. Герасимов, В.Г. Гончаренко, Л.Я. Драпкіна, В. А. Журавель, А.В. Іщенко, О.А. Кириченко, Н.І. Клименко, О.Н. Колесніченко, В.П. Колмаков, В.О. Коновалова, М.В. Костицький, В.С. Кузьмічов, О.Н. Колесніченко, В.К. Лисиченко, М.В. Салтєвського, В.Л. Синчука, А.В. Старушкевича, М.П. Яблокова. Разом з тим переважна більшість наукових розробок стосувалася дослідження загальнотеоретичних аспектів різних видів злочинів, у свою чергу, вивченню питання криміналістичної характеристики незаконного перетину державного кордону особою, якій заборонено в'їзд на територію України, не приділялось зовсім уваги, що і підкреслює актуальність вибраної теми.

Метою написання цієї статті є визначення та характеристика основних елементів криміналістичної характеристики незаконного перетину державного кордону особою, якій заборонено в'їзд на територію України.

Виклад основного матеріалу. Аналіз криміналістичної літератури показав те, що досі немає чіткої позиції щодо структури окремої криміналістичної характеристики методики розслідування окремої групи злочинів. Однак, незважаючи на відмінності в підходах до вирішення даного питання, можна виділити ті структурні елементи криміналістичної методики, які відзначаються більшістю авторів у своїх роботах:

- криміналістична характеристика даної категорії злочинів;

- питання, що стосуються особливостей виявлення або виявлення ознак даної категорії злочинів, а також відкриття кримінальних проявів даної категорії;

- особливості організації розслідування по даній категорії справ, а також взаємодії слідчих і оперативних працівників на різних етапах розслідування;

- особливості тактики первинних і наступних слідчих дій у залежності від слідчої ситуації у справі.

У наведеному переліку одне з важливих місць займає криміналістична характеристика окремого виду (категорії) злочинів. Необхідно відзначити, що як самостійний термін, криміналістична характеристика виникла порівняно недавно. Зокрема, вперше про неї згадали в роботах А.Н. Колесніченко [7, с. 9-10, 16] і Л.А. Сергєєва [8, с. 4-5].

Слід відмітити, що незважаючи на велику кількість праць вчених-криміналістів, суть та зміст криміналістичної характеристики злочину досі носить дискусійний характер. У чималій мірі це пов'язано з тим, що криміналістична характеристика злочину як наукова категорія може також розвиватися і видозмінюватися залежно від кримінально-правової та емпіричної бази.

У зв'язку з цим доцільно привести визначення структури криміналістичної характеристики злочинів, розроблені різними авторами в своїх роботах, з метою їх подальшого порівняння та аналізу.

Так, відомий вчений Р.С. Белкін вважав, що «криміналістична характеристика окремого виду злочинів повинна включати характеристику вихідної інформації, системи даних про спосіб вчинення і приховування злочину і типових наслідків його застосування, особистості ймовірного злочинця і ймовірних мотивів і цілей злочину, особистості вірогідною жертви злочину, про деякі обставини злочину (місце, час, обстановка) [6, с. 315-316].

О.Я. Баєв як елементи криміналістичної характеристики злочинів виділяє «дані про різновиди способів вчинення цих злочинів, їх приховування, особистості злочинців, мотив, місце і час вчинення злочинів, віктимологічних особливостей потерпілих і ряд інших, що належать до підвиду і категорії окремих злочинів проти особистості», а також дані про механізм слідоутво-

рення. При цьому він не без підстави зауважує, що «як і в багатьох інших теоретичних сконструйованих системах, значимість криміналістичної характеристики злочинів полягає не стільки у виділенні самих цих елементів як таких, скільки у встановленні взаємозв'язків між виділеними елементами» [10, с. 230-231].

І.А. Возгрин відносить до безпосередніх складових частин криміналістичних характеристик злочинів наступні елементи: характеристика вихідної інформації; відомості про предмет злочинного посягання; дані про спосіб приготування, вчинення і приховування злочинів, а також типові наслідки злочинних дій; відомості про типові особистісні особливості злочинців і потерпілих; узагальнені дані про найбільш розповсюджені мотиви окремих видів злочинів; обставини, що підлягають доказуванню при розслідуванні окремих видів злочинів [11, с. 299-301].

Цікавою є думка С. П. Митрічева, який зауважує: «Під час вивчення методики розслідування окремих видів злочинів варто акцентувати увагу на типових ознаках, які мають криміналістичне значення, особливостях цього виду злочину (способах учинення злочину, характерних слідах, залишених на місці злочину, злочинних зв'язках, професійних і злочинних навичках правопорушника). Тобто важливим є те, що постає типовим, загальним і належить до кримінологічної характеристики злочину. Видова кримінологічна характеристика повинна охоплювати найбільшу кількість ознак, що мають кримінологічне значення [12, с. с. 13-14].

Короткий огляд розглянутих вище визначень криміналістичної характеристики дозволяє зробити висновок, що, незважаючи на спільність цілей, які переслідували при їх формулюваннях різні автори, структура даних визначень і їх складові елементи в достатній мірі різняться між собою.

Однак загальним для більшості вищенаведених визначень буде включення в криміналістичну характеристику окремого виду злочинів наступних найбільш характерних елементів:

- характеристика найбільш типової обстановки скоєння злочину;
- відомості про типові риси особистості злочинця (а також типові дані про злочинні співтовариства);

- відомості про типові способи підготовки, вчинення та приховування злочину;

- відомості про типові мотиви і цілі скоєння злочину;

- відомості про предмет (ах) злочинного посягання;

- відомості про типові риси особистості потерпілого.

Разом з тим пропозиції щодо включення окремих елементів у криміналістичну характеристику злочинів представляються нам досить спірними.

На нашу думку, не зовсім коректним буде включення в криміналістичну характеристику вказаної групи злочинів такого елемента, як механізм слідоутворення, оскільки подібні відомості, на погляд автора, повинні викладатися в такій галузі криміналістичної науки, як трасологія. З аналогічної причини ми вважаємо неправильним включати в криміналістичну характеристику відомості про способи виявлення злочину, так само як і про поширеність того чи іншого виду злочину, так як це питання, швидше за все, відноситься до криміналістичної методики та кримінології відповідно.

З урахуванням вищевикладеного, ми вважаємо, що структура криміналістичної характеристики незаконного перетину державного кордону особою, якій заборонено в'їзд на територію України, повинна включати в себе типові дані про суб'єктивні елементи злочинного діяння (про особу злочинця, його мотиви і цілі, а також про злочинних співтовариствах) і об'єктивних елементи (про способи вчинення злочину, сліди злочинної діяння), що характеризують різні сторони даного злочину, а також інші відомості, що мають значення для розслідування кримінального діяння.

Перш ніж перейти до розгляду структурних елементів криміналістичної характеристики незаконного перетину державного кордону особою, якій заборонено в'їзд на територію України, необхідно відмітити: методика розслідування даної категорії злочинів не може бути строго обмежена рамками даного складу злочинів і повинна обов'язково забезпечувати своєчасне висунення та перевірку слідчих версій про інші злочини, так чи інакше пов'язаних із вчиненими злочинами, серед яких:

- незаконне переправлення осіб через державний кордон (ст. 332 КК України). Дане діяння, будучи комплексним, може включати в себе також і дії по створенню умов для здійснення незаконного перетину Державного кордону;

- підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст.357 КК України). Найчастіше незаконний перетин Державного кордону пов'язаний з використанням підроблених документів, отриманих суб'єктом, що чинять даний злочин, від третіх осіб. З урахуванням високого рівня розвитку технічних засобів, що дозволяють виробляти підробку документів та їх реквізитів на високому технологічному рівні, останнім часом дана діяльність приймає катастрофічні масштаби і є, по суті, бізнесом, тобто джерелом доходу для тих осіб, які її здійснюють. Завдання працівників правоохоронних органів у цьому випадку полягає у виявленні даних осіб і своєчасному припиненні даної діяльності;

- ряд злочинів, передбачених ст.ст. 111 і 114 КК України, таких як державна зрада і шпигунство;

- порушення правил несення прикордонної служби (ст. 419 КК України).

Нерідко саме грубе порушення службових обов'язків військовослужбовцями митних органів та органів прикордонного контролю, які входять до складу МВС, що мають відношення до пропуску осіб через державний кордон, створює передумови для здійснення подібних злочинів у майбутньому. Виявленню даних правопорушень необхідно приділяти особливу увагу хоча б тому, що в ряді випадків вони синяться військовослужбовцями органів прикордонного контролю цілеспрямовано з метою отримання винагороди від осіб, які намагаються незаконно перетнути державний кордон. Крім того, органам дізнання необхідно також виявляти злочини, передбачені розділом XVII КК України (зокрема, такі, як неправомірна вигода та незаконне збагачення (ст. ст. 368, 368-2 КК України)).

Типові дані про особу злочинців, їх мотиви і цілі. Особливості сучасного соціально-економічного і політичного стану суспільства, розширення міждержавних відносин і незавершеність міжнародно-правового оформлення кордону з колишніми республіками СРСР привели до ін-

тенсивної міграції населення і його кримінально-активної частини.

Перш за все слід відмітити категорію осіб, які перетинають державний кордон з метою тимчасового працевлаштування (як правило, нелегального) на території України або за кордоном.

Наступна категорія – незаконні мігранти. Вони перетинають державний кордон з метою «осідання» на постійне місце проживання. У більшості своїй вони не мають реальної можливості законного виїзду в більш розвинені країни в силу відсутності необхідних фінансових коштів для здійснення своєї мети (або в силу того, що деякі посольства і консульства відмовляють їм у видачі візи чи іншого документа, необхідного для перетину Державного кордону), в результаті чого стають резервом для поповнення кримінального середовища. Дані категорія осіб прагне «потрапити за кордон» у пошуках кращого життя і часто вдається для цього до послуг людей або організацій, що спеціалізуються на виготовленні підроблених документів.

Нарешті, одна з найважливіших категорій порушників Державного кордону, що створює безпосередню загрозу безпеці держави, – це особи, що переховуються від правосуддя. В даний час дана категорія представляє особливий інтерес для правоохоронних органів, які здійснюють правосуддя, так як велика кількість членів незаконних збройних формувань, які беруть участь у військових діях на території України та сусідніх країн Росії, використовуючи канали незаконної міграції.

Типові дані про злочинні організації. Як правило, коли йдеться про злочинні організації, які так чи інакше сприяють незаконному перетинанню державного кордону громадянами та особами без громадянства, мається на увазі створені на території України або інших держав численні посередницькі організації, фірми, які надають сприяння порушникам державного кордону в оформленні документів, що надають право на перетин Державного кордону або шляхом незаконного отримання дійсних бланків цих документів у уповноважених державних органах, відповідальних за їх видачу громадянам, з подальшим внесенням до них неправдивих відомостей про їх власника, або шляхом підробки необхідної

атрибутики в дійсних документах на досить високому рівні.

Організація зазначених каналів незаконної міграції, як було зазначено вище, є і новою сферою незаконного бізнесу. Як вважають експерти, щорічний дохід транснаціональних злочинних структур, що спеціалізуються на переправленні незаконних мігрантів, становить у світі до 3-6 млрд. доларів, в Європі – понад 1 млрд. доларів [13].

Крім того, злочинні угруповання різного роду активно використовують канали міжнародних сполучень для розширення сфери свого впливу і здійснення протиправної діяльності на міжнародному рівні.

Для здійснення цих цілей злочинні угруповання вдаються до декількох способів:

- створення на території України фіктивних організацій, фірм (що функціонують на правах юридичної особи). Найчастіше це неіснуючі (в юридичному сенсі цього слова) спільні підприємства і фірми. Багато новостворюваних фірм, особливо туристичних, зі 100-відсотковим іноземним капіталом і очолювані вихідцями з країн, що розвиваються, в якості однієї з сфер своєї діяльності обирають «надання допомоги» своїм співвітчизникам у виїзді в ті країни, в які вони не можуть виїхати безпосередньо зі своєї батьківщини.

Співробітники вищевказаних організацій або прямо пропонують свої послуги вишукують можливості незаконного виїзду на Захід, або штучно створюють іноземцям умови, що утруднюють офіційне оформлення виїзних віз, змушуючи таким чином останніх звертатися до них.

Відповідно до вищевикладеного можна зробити висновок, що незаконне перетинання Державного кордону особою, якій заборонено в'їзд на територію України, в методичних цілях необхідно розглядати як підвид злочину, передбаченого ст. 332-2 КК України, що представляє в даний час серйозну загрозу державній (в першу чергу, прикордонній) безпеці України.

Висновки. Підкреслюючи вищесказане слід зазначити, що криміналістична характеристика незаконного перетину Державного кордону особою, якій заборонено в'їзд на територію України, на нашу думку, повинна включати: типові дані про особу злочинця (злочинних угруповань),

мотиви вчинення даного злочину, а також способи і засоби злочинного посягання, і інші відомості, що мають значення для виявлення та розслідування кримінальних злочинів.

Література

1. Белкин Р.С. Курс криминалистики: В 3 т. Т. 3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – М.: Юристъ, 1997. – С. 298.
2. Возгрин И.А. Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография. – СПб.: Юридический центр пресс, 2003. – С. 269-270.
3. Криминалистика: Учебник для вузов / И.Ф. Герасимов, Л.Я. Драпкин, Е.П. Ищенко и др.; Под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина. – М.: Высш. шк., 1994. – С. 324.
4. Чурилов С.Н. Криминалистическая методика: история и современность. – М.: Маркетинг, 2002. – С. 40-42.
5. Бахин, В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962-2002) [Текст] / В. П. Бахин. — К. : Типография журнала "Охрана труда", 2002. — 268 с.
6. Саінчин, А. С. Методика розкриття незаконного переправлення осіб через державний кордон України (криміналістичні та оперативно-розпіркові аспекти) (Текст) : монограф. /- Л. С. Саінчин, І. Б. Похіла, А. М. Пригула. — Одеса : Фенікс, 2008. — 368 с.
7. Колесниченко Л.Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений: Автореф. дис.... д-ра юрид. наук. – Харьков. 1967. – С. 9-10, 16.
8. Сергеев Л.А. Расследование и предупреждение преступлений, совершаемых при производстве строительных работ: Автореф. дис.... канд. юрид. наук. – М., 1966. – С. 4-5.
9. Белкин Р.С. Указ. соч. – С. 315-316.
10. Баев О.Я. Основы криминалистики. Курс лекций. – М: Экзамен, 2001. – С. 230-231.
11. Возгрин И.А. Указ. соч. – С. 299-301.
12. Митричев С. П. Методика расследования отдельных видов преступлений / С. П. Митричев. – М. : ВЮЗИ, 1963. – 544 с.
13. Прибутки організаторів потоку мігрантів до ЄС сягнули кількох мільярдів доларів – голова Європолу[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://m.tyzhden.ua/News/156223>